

УДК 101

ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ РОЛІ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОГО ТИПУ ОСОБИСТОСТІ

О.В. Блага

викладач кафедри філософії

Національного технічного університету України

„Київський політехнічний інститут”

У статті розглядаються проблеми, пов'язані із переходом до інформаційного суспільства, виникненням потреби формування нового типу особистості та ролі освіти в цьому процесі. Проведений аналіз проблем адаптації людини до нових умов і виявлені основні аспекти інформаційної культури та інноваційної особистості.

Ключові слова: філософія освіти, інформаційне суспільство, інноваційна особистість.

На сучасному етапі розвитку суспільства освіта є найвагомішою сферою людської діяльності. З настанням XXI століття людська цивілізація вступила в нову епоху свого розвитку – епоху інформаційного суспільства, що характеризується розгортанням новітньої інформаційно-телекомунікаційної революції, швидким поширенням інформаційних технологій, глобалізацією суспільних процесів тощо. Відповідно до цього висувуються нові вимоги до суспільного розвитку у всіх його вимірах.

У цих умовах в останні десятиліття особливої гостроти набули питання, пов'язані з дослідженнями освіти та її ролі в житті суспільства, все частіше піднімається питання про подальші шляхи та вектори розвитку освіти, формування нової освітньої парадигми, методологічне вкорінення понятійного блоку „філософія освіти” та доведення доцільності його існування.

Освіта являє собою головний інститут відтворення інтелектуально-культурного потенціалу суспільства, найбільш концентровану та ефективну форму соціалізації людини, а відтак актуальність проблематики пов'язаної із філософією освіти, безперечно, не викликає ніяких сумнівів [товариства].

Так склалося, що молодим педагогам-дослідникам нині потрібно шукати (продовжувати дослідницький пошук) сучасні філософські підходи до визначення освіти. Але у своїх намаганнях філософськи підійти до даної проблематики, осмислити її роль у житті людини та виокремити основні напрями розвитку, не варто забувати, що освіта – це складна, багатомірна система, система доволі консервативна, вона дуже повільно формується та ще повільніше перебудовується. Тому „перегони за лідером”

тут, як ніде і ніколи, – шкідливі, згубні, недоречні.

„Філософія освіти, що сформувалась у самостійну галузь філософського знання у другій половині XX століття, – симбіоз, результат взаємодії філософії та освітнього досвіду. Вона „з'явилась на світ”, завдячуючи довготривалій та сталій взаємодії між багаточисленними філософськими течіями та системами освіти, завдяки творчій активності багатьох мислителів, для яких питання, пов'язані з освітою, виявились особисто значимими; інакше кажучи, завдяки постійній взаємодії між освітнім досвідом та роздумами про нього” [2, 5] Поява філософії освіти як усталеного виду соціогуманітарних (включно: педагогічних та філософських) рефлексій пов'язана з кризовими явищами в освіті XX століття, наростанням конкуренції та посиленням динаміки розвитку, набуттям інформацією і знаннями статусу стратегічного ресурсу, недостатньою практичною ефективністю підходів при вирішенні різноманітних проблем соціалізації, виховання і навчання молоді. У період переходу до суспільства нового типу необхідно підготувати людину до швидкого сприйняття й обробки великих обсягів інформації, для оволодіння сучасними засобами, методами і технологією роботи.

Філософія освіти розглядає суть і природу всіх явищ в єдиному річищі освітнього процесу: що таке освіта; зокрема, яким чином вона реалізується та здійснюється; які природа і джерела цінностей освіти; як відбувається розумовий та моральний розвиток учасників освітнього процесу в культур-

ному середовищі; якими бувають і якими повинні бути методи сприяння освітньому процесу. При осмисленні виникаючих при цьому проблем, питань, завдань та задач неминуче доводиться звертатися до базисних філософських засад. Різні філософи і філософські школи намагаються знайти способи розуміння і, відповідно, пропонують свої моделі, концепти, версії, програми побудови освітніх процесів, вони намагаються виявити комплекс ідей, які дозволили б глибше зрозуміти й успішніше підтримувати формування нового типу особистості, який кінце необхідний в стрімко змінюваному світі.

Отже, реконструкція філософії, освіти та соціальних ідей і методів тісно переплетені і є процес перманентний. Сьогодні існує особливо гостра потреба у формуванні особистості нового типу, що пов'язано із суттєвими змінами у соціальному житті, які супроводжуються науковим прогресом, промисловою революцією та розвитком демократії. У свою чергу, поштовхом цих перетворень є кардинальні зміни підходів до освіти.

Потрібно також підкреслити, що очевидним фактом такої сучасної реальності, як інформатизація суспільства, є зростаюча духовна спустошеність і моральний занепад людської особистості, особливо юної; надмірна психічна напруженість та перевантаженість – це також продукт „розвитку” сучасної цивілізації; зменшується інтелектуальна активність людини, скорочується складова її творчих компонентів і наростає стереотипність, шаблонність усіх життєпроявів. Не кажучи вже про те, що стрімкий потік інформації може захлиснути відносно слабкий мозок людини, що постійно відчуває інформаційні перевантаження. Основним шляхом вирішення цих проблем, на наше переконання, повинна стати освіта нового покоління. Гармонічне й цілісне поєднання проблем і шляхів їхнього вирішення, безумовне визнання ключової ролі освіти та розвиток відповідного рівня „інформаційної культури” – повинні стати пріоритетними у розвитку та зростанні сучасної молоді людини.

Інформаційна культура – це базоване на адекватному науковому розумінні уміння цілеспрямовано працювати з інформацією, і, базуючись на гуманістичних моральних засадах, використовувати для її одержання, обробки і передачі комп'ютерну інформаційну технологію, сучасні технічні умови, засоби і методи.

Інформаційна культура – це:

- новий тип спілкування, що дає можливість вільного виходу особистості в інформаційне буття;
- інформаційний компонент загально людської культури;

- новий тип мислення, що формується в результаті звільнення людини від рутинної інформаційно-інтелектуальної роботи;

- яскраво виражена орієнтація останньої на саморозвиток і самонавчання.

Для вільної орієнтації в інформаційному потоці людина повинна володіти інформаційною культурою як складовою загальної культури. Інформаційна культура пов'язана із соціальною природою людини. Вона є продуктом різноманітних творчих здібностей людини і виявляється в наступних аспектах:

- у конкретних навичках по використанню технічних пристроїв;
- у здатності використовувати у своїй діяльності комп'ютерні інформаційні технології;
- в умінні здобувати інформацію з різних джерел як з періодичної преси, так і з електронних комунікацій; представляти її в зрозумілому вигляді та вміти ефективно нею користуватись;
- у володінні основами аналітичного опрацювання інформації;
- в умінні працювати з різною інформацією;
- у знанні особливостей інформаційних потоків у сфері своєї діяльності.

Інформаційна культура вбирає в себе знання з тих наук, що сприяють її розвитку і пристосуванню до конкретного виду діяльності (кібернетика, теорія інформації тощо). Невід'ємною частиною інформаційної культури є знання нової інформаційної технології й уміння її застосовувати як для автоматизації рутинних операцій, так і в неординарних ситуаціях, що вимагають нетрадиційного творчого підходу.

„Можна сказати, що освіта – це надбання особи, що воно іманентно притаманне її індивідуальній культурі, формується в процесі спілкування з іншими людьми, в процесі набуття особистого досвіду пізнання світу. Освіта залежить від середовища, в якому протікає розвиток людини, воно великою мірою визначає індивідуальний контекст її світосприймання. Освіта – складна система, підсистемою якої є індивідуальна культура” [2, 13].

За своїм змістом ідеологія освіти, як ми вже наголошували вище, – консервативна система. Тобто освіта – це спадкоємність, це зв'язок часу, це передача культурних досягнень, збереження, збагачення та трансляція гідних традицій минулого, що складають цивілізаційну тканину соціуму. Але, беручи до уваги деякі сучасні тенденції, новим напрямком змісту філософії освіти повинна

стати саме інноваційна складова особистості.

Відносини між поколіннями реалізуються через відносини індивідуумів, що живуть в конкретній соціальній обстановці і характеризуються з погляду виховання і освіти|утворення| передачею і асиміляцією цінностей, знань, умінь тощо за умови насиченого духовного життя в різних спільнотах|спілках,сполучниках|. Проте|однак| головна мета|ціль| виховання і освіти|утворення| полягає|перебуває,складається| не стільки в передачі, скільки в розвитку внутрішніх властивостей самої особистості|особистості|, в допомозі їй активно та динамічно реагувати на зміни сучасності. Тому завданням|задачею| кожного народу, кожного людського співтовариства|спілки| є|з'являється,являється| не тільки|не лише| збереження і примноження своєї національної культури, але і створення умов для використання її в якості джерела розвитку особистісних|особових|, індивідуальних якостей людини. Нова мета|ціль| сучасної освітньої системи, гадаємо, передбачає як формування динамічної готовності індивіда до зміни, |особистосттак і навколишніх|довколишніх| обставин в контексті їх взаємодії; виховувати не лише громадянина, який усвідомлює суспільне завдання, а й формувати особистість, здатну вирішувати проблеми сучасності і майбутнього.

Курс на зміну існуючої (традиційної) моделі розвитку полягає в зміні мислення, почуттів і поведінки людей. Освіта – це не тільки нагромадження науково-технічних знань. Це розвиток гуманістичного мислення, зміцнення віри у свої сили, це уміння діяти, тобто будувати свої відносини з навколишнім світом на моральній основі.

Сучасна система освіти прагне навчити всьому обсягу конкретних знань: про природу, людину, суспільство, культуру однак вона ніяк не може „наздогнати” зростаючий потік інформації. І перед нею виникає питання: як сполучити ідеал універсально освіченої людини з постійно зростаючим потоком інформації, яку вже суто фізично неможливо засвоїти.

На наш погляд, вихід необхідно шукати на шляхах формування й розвитку цілісної особистості, коли сутність людини визначається ансамблем всіх складників досвіду, освоєного індивідуумом у процесі соціалізації. Тому насамперед необхідна переорієнтація сучасного суспільства на продукування й функціонування саме наукових знань. З урахуванням зазначеної тенденції трансформації сучасного суспільства розглядається і якісна своєрідність *інноваційного типу особистості*. „З цієї точки зору, привертає увагу запропонована соціологом А. Інкелес аналітична модель (ми також поділяємо такий підхід – О.Б.) сучасної особистості, значимими рисами якої є:

- 1) відкритість експериментам, інноваціям, змінам;
- 2) готовність до плюралізму думок, визнання існування різних точок зору без побоювання зміни власного бачення світу;
- 3) орієнтація на сьогодення й майбутнє, а не на минуле;
- 4) упевненість і здатність у подоланні створюваних життям перешкод;
- 5) планування майбутніх дій для досягнення цілей як у суспільному, так і в особистому житті;
- 6) віра в можливість регулювання й прогнозування соціального життя;
- 7) почуття справедливості, засноване на впевненості в залежності винагороди від внеску й майстерності;
- 8) висока цінність освіти й навчання;
- 9) визнання переваг інших поза залежністю від статусної позиції” [3, 93-94].

Зазначені риси сучасної особистості повторюються в роботах багатьох як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Ними підкреслюється, що інтегральною якістю сучасної особистості є здатність не лише до адаптивної самозміни, коли особистість змушена пристосовуватися до динамізму соціального життя, а саме спроможність до такого змістоутворення, що однаково спрямоване як на зміну умов соціального життя, так і на самозміну.

„Деякі типологічні риси інноваційної особистості можна знайти в роботах французького соціолога М. Кроз'є, який відзначає, що здатність людей до ініціативи стає в сучасних умовах більш значущим чинником розвитку, ніж оперування матеріальними ресурсами, тому конкурентна боротьба зосереджується не навколо проблеми володіння матеріальними ресурсами, а здатності до швидкого відновлення, здатності до продукування та сприйняття нововведень. Серед провідних якостей особистості працівника, поряд із компетентністю, знанням справи тощо, настільки ж значущими постають ініціативність, готовність до продукування та сприйняття інноваційних змін. А мобілізація цих якостей прямо залежить від готовності й здатності вчитися” [1, 94].

Потрібно виокремити певні риси характеру інноваційного типу особистості, які повинні сформуватися під час освітнього процесу:

- потреба в змінах, уміння звільнитися від беззастережної влади традицій, визначаючи точки розвитку й адекватні їм соціальні механізми;

- наявність творчості як визначальної особистісної якості й творчого (креативного) мислення;
- здатність знаходити ідеї й використовувати можливості їхньої оптимальної реалізації;
- системний, прогностичний підхід до відбору й організації нововведень;
- здатність орієнтуватися у стані невизначеності й визначати припустимий ступінь ризику;
- готовність до подолання постійно виникаючих перешкод;
- вміння ставити мету;
- прагнення до самоосвіти та самовдосконалення;
- розвинена здатність до рефлексії, самоаналізу.

Безумовно, це не остаточний перелік рис інноваційної особистості, який можна постійно оновлювати та поповнювати, але цілком необхідний і достатній для зазначення інноваційності як типової якості особистості.

Узагальнюючи та даючи характеристику інноваційній особистості, якою вона повинна бути в сучасних умовах, виділимо наступні її критерії: освіченість; наявність креативних, творчих, нестандартних підходів; емоційна стійкість; готовність до змін; висока мотиваційність; орієнтація на майбутнє; індивідуалізм. Звісно, сьогодні прогрес у всіх сферах суспільного життя настільки стрімкий, що жодна людина не зможе,

базуючись лише на отриманій в молодості освіті, ефективно працювати та бути конкурентноспроможною. Тому неперервна освіта („від освіти на все життя, до освіти все життя“) є визначальною умовою у формуванні повноцінної особистості. В наш час стабільно успішним та ефективним суспільство, як і окрема людина, можуть бути, лише перебуваючи в постійних змінах, а значить – у динамічному розвитку.

На жаль, сучасна освіта направлена скорше на віддзеркалення минулого; через свій консервативний характер вона не задовольняє потреб сучасного життя. Власне кажучи, мова йде про гармонізацію новаторства та спадкоємства. За цих обставин освітні концепції, які ще нещодавно претендували на принципову новітність та ефективність, швидко втрачають свій інноваційний потенціал. Але все ж таки простежуються і набирають обертів певні тенденції щодо адаптації освіти до вимог майбутнього, зокрема посилення випереджального характеру та інноваційної направленості вказаних тенденцій. Відтак, освіта, адаптована до майбутнього, з точки зору формування нового типу особистості, повинна розвиватись більш динамічно, ніж всі інші форми та прояви соціальної активності. Саме в такій постановці проблема інноваційної освіти заслуговує на прискіпливу увагу як професійних педагогів, так і філософів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимов Г.И. Илюхина Л.В. Инновации в образовании: сущность и социальные механизмы. – Ростов-на-Дону: НМД „Логос“, 1999. – 136 с.
2. Гусинский Э.Н. Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования. – М.: Логос, 2000. – 224 с.
3. Карпова Ю.А. Инновации, интеллект, образование. – М.: Призма, 1998. – С.93-94.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2006 р.

